

Gospodarski List

za kmetijstvo, svilorejo, obrtnijo in druge deželne potrebe.

zhaja 10. in 25.
vsakega meseca.

Velja za pol leta
1 goldinar a. v.

Izdaje ga c. k. kmetijska družba goriška.

TEČAJ II. V Gorici dne 12. januarja 1869. LIST I.

Zapopadek: 1. Poziv; 2. Kje imamo iskati zadržke kmetijskega napredka. 3. Kdaj je naj boljši čas, cepiče rezati. 4. O globokem oranju zemlje. 5. Skušnje c. kr. poskuševališča za svilorejo l. 1869. 5. Listna stelja in gojzdi.

Častiti gg. bralci!

Izročil mi je glavni odbor c. k. kmet. družbe vrednistvo „Gospodarskega lista“. Jaz sam priznavam, de došla mi je lepa naloga, ali gotovo tudi važna in težavna, ali ravno tako to velja, de namen „Gospodarskega lista“ je povzdigniti kmetijstvo v tej deželi, in to doseči je gotovo veselo podvzetje. Nadjam se, de ne bodo častiti gospodi bralci me preostro presojevali, inravno tako se nadjam, da bodo vrli rojaki naš kmetijski časnik z naročilom in priporočanjem vrlo podpirali, de se razširji v vse kraje v vse vasi in kolikor mogoče v vsako kmetijsko hišo, in prepričan, da z edinjenimi močmi je edino mogoče doveršiti taki velikanski namen, vabim in prosim vse iskrene rodoljube, kterim je v resnici mar za povzdigo kmetijstva v tej lepi deželi, de blagovolijo mi dopisavati in me s tem podpirati. Moja iskrena želja je, de postane gospodarski list na goriškem posebne važnosti, de tisti, kterim ni mogoče obiskavati kmetijsko šolo, tudi marskteri koristni poduk dobijo ravno po tem časopisu. Donašal bo „Gospodarski list“ poduke v vsih razdelkih kmetijstva o vinoreji, sadjoreji o sviloreji o obrtniji i. t. d. in tudi o gojzdarstvu, ktero je za tukajšno deželo jako pomenljivo in potrebno in gotovo je pogojzdevanje krasa, velikansko delo, ker s tem, čeravno tudi mi ne doživimo dohodke našim naslednikom gotovo stori- mo veliko in zaslužili si bomo večni spomin. Vsakteri, kdor ima le- ličkaj ljubezni za deželo, mora hrepeneti, de se doveri do

početje, to je pogojz¹evanje krasa, in tudi mi ne bomo pozabili marsikaj o tem tudi v „Gospodarskem listu“ pisati. Ker skušnja velja, se nadjam, da tudi o-tem nam blagovolijo vrli rodoljubi dopise pošiljati. Od dne do dne se jasneje kaže živa potreba kmetijstvo izboljšati, in toraj tudi mi v naši deželi ne smemo zaostajati, toraj združimo se in z edinjenimi močmi hajdmo na lepo delo. Nadjaje se, de častiti rodoljubi na deželi ki imajo jako mnogokrat priliko zapaziti to ali uno, za kmetijstvo, mikavno in veljavno stvar, ne bodo prezirali našo prosbo in naš poziv, obečamo, po vsi moči skerbeti de bomo zadostevali javnim zahtevam v občno korist, v povzdigo in napredek kmetijstva, ker vedno nam je geslo „Vse za napredek in omiko kmetijstva“.

Vredništvo „Gosp. lista“

Franjo Povše

učitelj Kmetijstva.

Kje imamo iskati zadržke kmetijskega napredka

Kdor je prijatelj kmetijstva, umen kmetovavec gré po deželi pazi vedno natanko na kmetevanje, in izprašuje to in uno, in ko mu je mar v resnici za povzdigo, za izboljšanje kmetijstva, tak ne o pusti razodeti svoje mnenje, ker kmetijstvo je gotovo tisto lepo opravilo, ktero je očitno, in vsak zamore soditi vedenje tega ali unega kmetovalca, in gotovo mu ne more nihče zavidati, ako opazi pomankljivosti o kmetovanji in stavi dobre nasvete in poduke, kako bi se dale te pomankljivosti izboljšati. Gotovo tudi jest sem iskren prijatelj kmetijstva in prosim, de se mi ne šteje v zlo, da preiskujem kmetovanje in da očitno omenim pregrehe in pomankljivosti v gospodarstvu sploh, in da bi se dalo občno stanje zboljšati in blagorstan kmetijstva pospeševati.

V kmetijstvu je pomenljivo, de v tem kraju je drugače treba gospodariti, in v drugem kraju zopet različno, ali vsem tem ostanejo naravne postave poglavitna reč, in umen kmetovavec bo vedil znanje naravnih postav v korist si prisvojiti, jih primérjaje krajnim razmeram. Tudi prost možak zamore preiskovati postopanje narave in si prisvoj marsikaj koristnega in zdatnega za kmetijstvo. Koliko je še treba izboljšati gospodarstvu, in gotovo nikjer se ne izplača jo napredki tako zdatno, kolikor v kmetijskem gospodarstvu.

Ce toraj to velja, da povsod, kjer je kaj pomankljivega, popravimo, izboljšamo, tak se nam hoté ali nehoté vrine vprašanje, kje so vzroki pomankljivosti našega kmetijskega gospodarstva' in kje so pomočki za izboljšanje?; ker to velja, da le potem zamoremo slabo stanje izboljšati če njega izvir poznamo.

To je gotovo, da napake v našim kmetovanji izvirajo iz pomankljivosti pravega umenja in potrebne znanosti naravnih postav.

Res čudovito je, kako malo pozna kmetovavec postave narave, s katero je v vedni zavezi, in le s katero dobro se poznaje zamore pravo pot hoditi; od roda do roda se starodavne napake širijo, in ker jih nočemo spoznati, tudi ne prestanejo. Preiskujmo toraj skupaj nekoliko in naštevajmo, vse, kar se nam zdi pomankljivega in hitro vidimo, de kolikokrat je kmetovavec v hudi zadregi denarstveni, kako v božec teka od enega do drugega koliko potrači časa in še tisti denar, kolikor ga še ima, zgubi. Če bi kmetovavci ceniti znali, vrednost in korist društev, tako postavim posojilnih, hranilnih, zavarovalnih društev, in če bi znali, da v edinosti je moč, tak bi bilo gotovo marsikterikrat katerim v zadregi pripomočeno.

Pojdimo dalje po vasi, in kmalo homo obžalovaje rekli, o koliko dobre gnojnice se razteka po cesti i. t. d. Če bi kmetovavec poznal vrednost gnojnice, njeno lastnost in korist, in če bi on znal, v kateri zvezi stoji gnojnica z rastlinami i. t. d. če bi on natanko vedél, koliko goldinarjev on vsako leto s tem zgubi, de pusti gnojnico se stekati i. t. d. tak bi jel bolj resno misliti in preudarjati, in gnojnico čislati; in gotovo ravno za kmetijskega gospodarja so posebno pomenljive številke. Koliko tisoč goldinarjev pride v pogub s tem, de kmetovalci slabo in neumno ravnajo z gnojem, ker oni ne poznajo pogoje vrenja (Gährung) pri gnoju, izvitek in vrednost lahko vbežljivega, vogeloo kislega amonjaka in pripomočke s kterimi bi zamogli vhraniti ta vbežljivi amonjak, ki je gotovo naj zdatnejši del gnoja. Če bi znal kmetovavec, ceniti dobre pota tako bi skrbel da bi jih izboljšal, in gotovo bi mu ne bilo treba njegovo živino mučiti, in vsem tem zamore le malo prevaževati.

Če bi on znal, kaj zrak v zemlji stori, in s kterimi pogoji je to mogoče, če bi on vedil, koliko škuduje prevelika mokrota ali zastajoča voda v zemlji, tako bi on gotovo kot umen človek prave pripomočke, da bi zemlji vstregal, (assimilanzprez...

tovo skrbel, da ne^{ve} hudoma iz zemlje odpelje vodo, ktera brani zraku priti v zemljo, on torej bo skrbel, de mu zemlja daje več dohodkev.

Če bi on dalje poznal lastnost rastlin fizikalčni in kemični narav zemlje, tako bi on globokeje vral; ja on bi ne oropal rastlin pirja pred dozorenjem, ker on bi znal, v kateri namen je stvarnik dal rastlinam korenine in perje. On bi gotovo tudi ne preziral, revnega zemljišča, ampak on bi jel skrbeti, prebogatemu ilovčnem zemljišči dodjati apnene ali peščene zemlje i. t. d.

Poglejmo dalje v hleve, in žali Bog tu vidimo, koliko neizrekljivo veliko krme in dela gre v pogubo, ker neznane so kmetovavcu postave reje; on ne pozna razločka med rejo ohranivno in odgojivno; on ne vé nič o obstojnih delih piče, koliko je v nji masti, močica i. t. d.

On ne neha le toliko živine imeti kolikor ima sena, ker on misli, de je bolj koristno in boljše imeti le veliko število živine najbode rejena tako ali tako.

Komaj preide 5 tednov, in že ne dobiva mlado tele več mleka pri materi, in ono zaostane v rasti če ravno jasno skusnja kaže, kako lepe in čverste postanejo teleta, če v prvi mladosti več časa dobivajo materno mleko, vénder on to prezira.

Pri parjenji on le malo, ali pa po navadi clo nič ne pazi na bika to je na njega lastnosti. Ravno tako izpita kmetovavec vole, brez de bi preračunil, koliko so požerli, to on prezira; če bi pa on znal računati, tako bi hitro najdel, kateri del kmetijstva je naj boljši, ja on bi se prepričal, de je gotovo najboljši posebno v krajih, kjer so revne njive, le vboge dohodke dajo, v poglavitnem imeti dobro živinorejo. Clo pri vodi marsikteri sedajni prosti kmetovavec mnogo pogubi ker on ne vé, de ima voda v sebi obstojne dele, kateri služijo rastlinam v živež; njemu ni mar, če ravno mu naravna lega dopusča tvarin napeljati na travnike, de bi celo polovico sena več dobil.

Ravno tako on ne zna, de kolikor starejša postane trava, kolikor bolj sezori, toliko je tudi pustejša, on ne vé, kaj se v rastlini godi, on ne pozna pravi čas košnje.

Kakor povsod, tako je tudi pri sadjoreji veliko pogreškov, on ne kaj je zlahnejši pleme sadja, on ne zna sadne drevesca požmu ni je mar, tudi potem, ko je drevo veliko postalo, vednega in obnavati, in ravno tako je pri vinoreji. On

ne zna zasaditi prave tertje i. t. d., ne grojzde v vino podelati, ne vino hraniti, ker on ne pozna naravne postave. Sto in sto napak bi lahko naštel, ali to opustimo, ker le te nam dovolj dokazavajo, koliko škode terpi kmetijstvo, koliko tisoč ima zgube stanje kmetijsko.

Treba je toraj gotovo, da hrepenimo in delamo na tó, da se te napake odpravijo, da cveté blagostanje kmetijsko v narodno-gospodarsvenem oziru, in kako je to doseči mogoče; mar z kmetijskimi časopisi in knjigami ali z kmetijskimi družbami? Da, tudi s tem, ker to skušnija jasno spričuje.

Le malo let je, kar se je jelo izdajati kmetijske časopise, kateri se vedno množijo in kateri so že veliko koristili javnem napredku, in tako se nadjamo, da bode tudi naš kmetijski časnik tej deželi, s tem da vsi z edinenjimi močmi skrbimo še veliko koristil. Ali gotovo je, da je še neizrekljivo veliko storiti v kmetijstvu, in poduk je prva reč, torej ne prezirajmo lepe prilike in pošilajmo naše mladenče v našo kmetijsko šolo, da se tu izbražijo; ker gotovo to velja, da tisti poduki ostanejo mladenču vedno v živem spominu, oni se bodo soznani z vsimi potrebnimi naravnimi postavami, in po celi deželi pride še čas, ko bo vsaki kmetovavec poznal natanko naravo in njene postave, njeno vedenje, in vse to si bo znal obrniti v velik prid in korist.

In ravno v tem, da kmetovavci le malo šole obiskujejo, v katerih bi si prisvojili potrebne znanosti da bi potem znali natanko opazovati naravo v njenem vedenji, in da bi jo znali si v korist prisvojiti, je poglavitni vzrok, da ima naše kmetijstvo toliko pomankljivosti.

Kdaj je naj boljši čas, cepiče rezati ?

Nekteri menijo, da je naj vgodnejši čas za rezanje cepičev mesec svečan, drugi mesec december, kar tudi mi mislimo, da je pravo, kar skušnija javno določuje, da mesca decembra vrezani cepiči veliko krepkeje ženejo, kot ti mesca svečana vrezani, gotovo je tudi, da prvi so pred mrazom popolnoma ohranjeni, ker lahko jih v senčnem kraju v zemljo za bijemo, vtaknemo, in z slamo ali z smerečjem pokrijemo, če je treba. Ti mesca svečana še na drevesu bivajoči cepiči pa lahko v prav hudi zimi pozebejo; dalje tudi to velja, da cepiči mesca decembra vrezani pozneje poženejo, kar je gotovo dobro. Cepič namreč mora imeti tako rekoče hram redivnih tvarin in moramo ga ločiti od drevesa o čem življenje v drevesu prestalo in to je o času, ko je drevo zganjeno, katero je gotovo pravi organ upodobovanja (assimilation). Kar

sa vzame z mokroti neorganske redivne tvarine iz zemlje, jih pelje po deblu, vejah v perje, kjer se ti redivni soki še le popolnoma spremenijo. Pirje je torej kraj ali delavnica, v kateri se iz zemlje prišedši še sirovi redivni sok spremeni v pravi živivni sok. Tu se snuje posebno močie i. t. d. v zvezi z družimi tvarinami, kateri z družimi organskimi stvarmi se vedno navzdol pomika in razne snove rastlin stori. Te snove imajo namen, v prihodni rasti biti rastopljene z ogelnokislo vodo katero je rastlina po koreninah povžila in tako služivna v hranó rastlin. Po tem takem je mogoče, de zimski popki, o času, ko še ni pirja, katero še nemore sirovi redivni sok povžiti, poženejo, in če se to novo pirje tako popolnoma stori, toje, de pirje neraste več, tako je njegova delavnost za napravo takih snov naj močnejša in odnehava proti jeseni, in prestane ko mraz zimski stori, de odpade. Kolikor časa še ostane gorko saj 4 stopinje R. po odpadu pirja, tak se lahko določi, de v rastlini je še vedno nekako življenje in tudi mraz zimski še le nekako vniči življenje za nekoliko časa in ravno ta čas je, v katerem drevo počiva naj v godnejši za narezanje cepičev de je v njih ohranjen sok založni. Že omenjene lastnosti storijo, de take cepiče lahko dalje časa hranimo brez škode, in ko že ocepimo, ni se nam treba bati, de bodo hitro pognali in lahko na mrazu trpeli.

O globokem oranju zemlje.

Pri opazovanju nekega polja ogledam, de je na polovici njive kuruza 2 čevlja večja bila, ko na drugi polovici. De sem pa izvedel vzrok te raznosti, sem šel k gospodarju polja, in povedal mi je, de je oral na mestu, kjer je kuruza tako visoka, 12 pavcev globoko: na drugi polovici njive je pa preobernal le po navadi zemljo; gnojil je na obeh krajih enako z gnojnico. Ta dokaz mislim da je dostojen, de opomnim in priporočam globoko oranje. Kako važno da je globoko oranje za povišanje dohodká, nam dokazuje tudi japonsko kmetijstvo. Na Japonskem namreč pri vsem tem, de globoko orjejo in pridno polje obdelujejo, še z lopato zemljo prerahljujejo in menijo, da je to delo jako važno. Na nemškem so se priprijeli globokega oranja, ker skušnja uči da je to jako koristno in v nemških kmetijskih skupščinah močno priporočajo globoko oranje in bolj ko skušnja dokazuje hasnost globokega oranja, temveč priporočajo skušenci to početje.

Od leta do leta širimo globoko oranje na naših posestvih in blagoslov tega razširjevanja ne bo izostal. Naj boljše dokaze imamo od predlanske deževne spomladi. Zemlja postaja vsled globokega oranja vedno in tako moreta solnce in zrak rodovitnost zemlje pospeševati. Ko globoko naj se sploh orje, se ne da določiti; to se ravna. Naj boljše je da se zemlja od leta do leta globoke-

je preorava; tako naj se dela posebno v jeseni, ker je tačas zemlja za to naj bolj pripravna.

Mokrotni zimski zrak, slana in mraz in ponavljajoči se jug imajo koristen vpliv na zemljo, ter jo store rodovitno.

Skušnje. c. kr. poskuševališča za svilorejo l. 1869.

O čiščenji (desinfekciji) vzrejališč.

Očitno je, da ne more gospodar, ki se s pridelovanjem svile peča, dela primerne koristi imeti od njega, ako ne zna škodljive okolščine odstraniti po katerih črviči mladi morajo gotovo oboleti. Koliko raztresenih telesic ostane v stanišah, kjer se svilodi vzrejajo, zakopanih čez leto in dan v prahu, v podu med diljami, ali v grčah družega pohištva. Taki ostanki ne morejo biti koj ugodni novemu zarodu. Jn vender človek bi to komaj vrjel—, jih je še vselej malo, ki bi se kaj potegovali za to, da se uže porabljena vzrejališča zdatno očistijo. A le po tem potu je mogoče omenjena telesa pokončati.

Res je sicer, človek bi skoro uže obupal na tem, da jenjajo kedaj gosenčne bolezni, pa vender, koliko se je že do zdaj storilo o njih odstranjenji? Kakor bi mogle nalezljive bolezni same od sebe nehati! Jn nalezljiva bolezen je tudi madežica, kadar vbolimo mi, naše živali za kakem nalezilom, brž poskrbimo zato, da se stanice desinfiscirajo ali očistijo, ali bolne stvari od stranijo, če ravno nalezilo še ni gotovo. Pri Pebrini, kjer se od tako imenovanih telesic Kornalija za trdno ve, da morejo bolezni naleziti in te prenašati, to bi naj nikakor ne bilo treba previdnega ravnanja, ktero je scer pri malenkostih o kterih še ni znau izid, navadno. Da je pa neskrbnost den denes čedalje večja, temu se ne bo menda nikdo več čudil, kdor vè, da jo celo veljaki v teh rečeh nekako podpirajo, da nam je v mislih izrek Pasteur—jev ki trdi, da niso prenesljivosti oknižnine več zmožna na zraku osušena telesa. Tukaj ne bi utegnili ta izrek izpodbijati. Vendar naj nekaj opomnimo. Znano je, kako se uže delj časa stara bolna plemena z zdravimi iz Japoniji nadomestujejo. Ko bi bila bolezen samo od jajčice odvisna, zdelo bi se nam prav čudno, da ni uže nehala; ko bi nam ne bilo kje drugode iskati jej vzroka. Oni, ki niso še priložnosti imeli posušena telesa do dobro ogledati in se prepričati, da so še popolnoma cela in da zarke prelamljajo, te zavračamo na noveje poskušnje Canton—jeve, ki so natanko pokazale, da zamorejo uže večletna posušena telesa bolezni prenašati ali okužiti. Naj se povrnemo, kjer smo bili poprej, namreč k čiščenji. Ta pomoček mora biti tak, da telesa zares in gotovo ukonča. Kako je kaj o tem s telesci z obzirom na kemične izkušnje natančnih sporočil, in če so posamezni veljaki, kakor še

berlandt v to silili, da se prejšnja vzrejaljšča in pohlštva čistijo ni se še mislilo na pokončevanje onih telesic. Tu pa tam se je kadilo, in barvalo s takimi snovami, od katerih je bilo pričakovati, da nalezilonosca ukončajo. Ali takošnim in enakim poskusom grè vendar le malo vrjeti, dokler ne skažejo pravega vspeha.

Iz tega stajališča se je poskusilo razmerje različnih kem. reag. proti telescem, in tako izvedeti njih kemično sestavo. Izid naj povè sledeči kratki popis teh poskušinj.

Pred vsem gre opomniti, da so se te poskušnje vršile s pomočjo primernege povekševavnika, tako da so se dale posamezne prikazni od stopnje do stopnje lahko opazati. Da se je pa delovanju gaznemu pot odprla rabila se je Strikerjeva gazničnica. Ta gazničnica je posoda (škatlji enaka) s steklenim dnom, skoz katero prehajajo žarki od povekševavnikovega zrkala. Vrhu stoji steklena pokrivavca, kodar ne gre zrak ne vun ne noter. Zdolej je stvar kojo češ opazovati. V ta zaprti prostor peljete dve cevki, katerih ena plinasto stvar dopeljuje. Z navadnim mehanizmom je bilo mogoče še vrhu tega gaza tek pretrgavati ali pospeševati.

(Dalje prihodnjič)

Listna stelja in gojzdi. Ena največih napak v kmetijstvu je pobiranje listja iz gojzda za steljno porabo. Ravno gorski kraji so zavoljo svoje plitve prsti prisiljeni, od obrastenih višin toliko vode pričakovati, da je na poljih ne primanjka, kajti plitva obdelana zemlja in nje največ nagnjena lega ste vzrok, da pogosto obilen dež nejma trpežnega vspeha. Hitro tū voda steče, in kar zemlja v kratkem času popije, se tudi hitro ishlapi. Tū morajo torej rastline od gojzdivode malo po malem dobivati. Kdor pa iz pogleda ve kako se listnato drevje povsod iglastemu umika, ne sicer za to, ker bi jelovina veči dobiček dajala, ampak zato, ker listnato drevje na teh krajih ne more več napredovati, ta se bo vprašal od kod prihaja ta nepriličnost, kam bode zadnjič peljala, in s kakšnim pripomočkom bilo bi mogoče ogniti se nevarnosti, ki nam čedalje bolj proti, da ne bo se moglo v gorskih krajih več polj obdelovati. Zvedeni možje ne dvomijo, da bi se gojzdna tla ohranila v svojej moči, in tam kjer so že obožala, počasi spet se tako zboljšala, da bi listnato drevje na njih spet dobro raslo, ako ne bi se listje za steljo rabilo. Vemo sicer da si večina gospodarjev domišljuje, da je listje neobhodno potrebno, in se torej razjezi, ako jej kdo govori o odpravljenji navade listje pobirati kakor o velikej potrebi. Ako bi se pa dokazalo, da pobiranje listja ne škoduje le gojzdom, ampak tudi v gorskih krajih kmetujočim prebivalcom, in te in une ubožtvu bliža, bi morda marsikteri postal družina. (Fr. Bl.)